

**Univerzita Karlova
Právnická fakulta**

Sociální stát napříč ústavami

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2023
XVI. ročník

Autor: Adam Braun
Konzultant: JUDr. Jakub Dienstbier
Výjezdní seminář z ústavního práva

Navrhovaný specializační modul: Ústavní právo

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do XVI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval(a) samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 18. 4. 2023

Adam Braun

Celkový rozsah vlastního textu práce (od úvodu po závěr), včetně mezer a poznámek pod čarou: 51 411 znaků

Obsah

Úvod	4
Sociální stát a jeho typologie	4
Ústava a sociální stát	8
Německo	11
USA	15
Švédsko	20
Závěr	22

Úvod

Sociální stát je pojem, který ve veřejném diskurzu nezaznívá často, ačkoli jeho význam je neopominutelný. Namísto sociálního státu jako jednotného konceptu jsou častěji rozebírány odděleně jeho jednotlivé komponenty. Je však charakteristické, že takovým diskusím nechybí kontroverze, které mohou být podpořeny značnou názorovou neshodou odborníků. Je to jeden z důkazů toho, že se jedná o téma velmi relevantní a rovněž aktuální. Rovněž tato skutečnost dobře vypovídá o spornosti tohoto konceptu, která je způsobena jeho relativní novostí a především obsáhlostí. Moderní ústavodárce je postaven před výzvu, která spočívá v nutnosti vypořádat se s tímto konceptem na ústavní úrovni. Jedná se v podstatě o potřebu vyrovnání výše zmíněné kontroverze s nutností nějaké prvky sociálního státu do ústavy zanést, jelikož se jedná o něco, co je v různé podobě nutností pro fungování moderního státu.¹

Kombinace požadavku stability a reflexe společenského konsensu, který se na ústavy klade, a výše zmíněné nevyjasněnosti pohledů na sociální stát tak s sebou přináší mnoho otázek. Tento příspěvek se pokusí zodpovědět na otázku, zdali existuje souvislost mezi ústavním zakotvením sociálního státu a skutečnou podobou sociálního státu, a pokud existuje, v jaké formě se realizuje. Jelikož je však samotný koncept a pojem sociálního státu nejasný, hned následující kapitola se ho bude snažit pro účely této práce vytyčit. Před analýzou a komparací třech konkrétních států je nutno se na chvíli pozastavit u obecnějšího vymezení možných vztahů mezi ústavou a sociálním státem. Těžištěm celého textu je pohled na vztah ústavy a sociálního státu ve třech zemích (Spolková republika Německo, Spojené státy americké a Švédské království), jež reprezentují tři hlavní kategorie obecně nejpřijímanějšího modelu sociálního státu. Jak bude dále nastíněno, jedná se o země s nejtypičtějšími institucionálními rysy, což zároveň poskytne této práci potenciál vysledovat možný vztah typu sociálního státu a jeho ústavy.

Sociální stát a jeho typologie

Již samotná definice sociálního státu je něčím, na čem nepanuje široká shoda. Je však důležité tento pojem pro účely tohoto textu vymežit, protože jeho znaky jsou klíčové

---

¹ A něčím, co je k nalezení v každé industrializované zemi. GARLAND, David. *The welfare state: a very short introduction* [e-kniha]. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2016. Very short introductions, s. 25

pro odlišení typů sociálního státu. Jeho definice závisí na tom, o jaké historické etapě je řeč, o jakém konkrétním státu hovoříme² a neposledně na postoji samotného autora.³ Široký konsensus by měl dle Wilenského panovat na dvou hlavních znacích: 1) znamená redistribuci příjmů 2) klade důraz na rovnost.⁴ Dle Davida Garlanda je moderní sociální stát souhrnem politik, které směřují k vyrovnávání nežádoucích a nevyhnutelných vedlejších efektů trhu. Jako hlavní nástroje, jejichž poměr užívání odlišuje státy, uvádí: 1) sociální pojištění 2) sociální podpora 3) veřejně financované služby 4) služby osobní sociální podpory 5) nástroje zásahu do ekonomiky.⁵

Pokud jde o sociální pojištění, jedná se o jeden z nejrozsáhlejších projektů sociálního státu, který je specifický vazbou mezi výší příspěvku a výší poskytované podpory. Tato vazba je stěžejním rozdílem mezi sociálním pojištěním a sociální podporou, jejímž účelem je materiálně zajistit člověka nezávisle na jeho předchozích příspěvcích a reagovat zejména na konkrétní životní situaci (žádný/nízký příjem, narozené dítě). Sociální podpora bývá tedy financována nutně z daní.

Kategorie veřejně financovaných služeb a služeb osobní sociální podpory by bylo v určitých případech možno spojit. Rozdíl mezi nimi spočívá především v tom, zdali je daná služba poskytována veřejně širšímu okruhu lidí, nebo zdali je zaměřená na osobní pomoc. Zatímco k veřejně financovaným službám patří školy, veřejná doprava či knihovny,⁶ jako služby osobní podpory lze označit podporu sociálních pracovníků rodinám s dětmi nebo dohled nad pachateli trestných činů.

Nástroje zásahu do ekonomiky jsou problematickým a často opomíjeným aspektem. Výše daní (stejně jako daňové úlevy), měnová politika, výše minimální mzdy či státem vlastněné podniky totiž mají na podobu sociálního státu nemalý vliv, ten je však v součtu obtížně spočítatelný, a proto asi méně zmiňovaný.⁷

---

² „Actual welfare states are as varied as the nations in which they exist.“ GARLAND, David, s. 26

³ VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2., upravené vyd. Praha: Sociologické nakl., 2001. s. 26. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 4

⁴ Ibid., s. 26

⁵ GARLAND, David. *The welfare state...*, s. 64

Autor shledal některé pojmy ne zcela uspokojivě přeložitelné. V originálu se hovoří o: „(i) social insurance; (ii) social assistance; (iii) publicly funded social services; (iv) social work and personal social services; and (v) economic governance.“

⁶ Jsou tedy vázány spíše na místní samosprávu.

⁷ GARLAND, David. *The welfare state...*, s. 69

Všech pět výše uvedených nástrojů bude relevantní pro komparaci charakteristik sociálního státu konkrétních zemí v dalších kapitolách. Důležité jsou ale už nyní pro rozeznávání modelů sociálního státu v obecné rovině.

Ve své knize *Three worlds of welfare capitalism* dánský sociolog a politolog Gøsta Esping-Andersen definoval tři hlavní „světy“ sociálního státu: liberální, sociálně-demokratický a konzervativní. Sám Esping-Andersen uznává, že se jedná o ideální typy, jimž se ale nejvíce blíží v případě liberálního USA, sociálně-demokratického Skandinávie a konzervativního Německo.⁸ Občas se jako první znak rozlišující tyto typy uvádí objem finančních prostředků, které se v těchto státech vynaloží v rámci sociální politiky. Data však z dlouhodobého hlediska ukazují, že tomu tak není. Nejnovější data OECD ukazují, že např. Německo dává na sociální výdaje 26,7 % HDP, Švédsko 23,7 % HDP a USA 22,7 % HDP, což není rozdíl, který by bylo možno označit za rozhodující.⁹ Nejedná se však o krátkodobý „výkyv“, nýbrž o stálý jev.¹⁰ Určujícím rozdílem, který lze dokázat na empirických datech,¹¹ je však koncentrace finančních prostředků u různých výše zmíněných nástrojů sociálního státu.

Sociálně-demokratické skandinávské státy jsou charakteristické kombinací štědrých programů jak sociálního pojištění, tak sociální podpory,¹² jež není vázána výši dříve odváděných příspěvků. Tato kombinace je hodnocena pozitivně kvůli tomu, že ze sociálního systému profitují všechny vrstvy společnosti.¹³ Dalším odlišujícím znakem je značně lepší postavení žen, které je výsledkem dobré dostupnosti služeb péče o děti či vazba sociálních příspěvků spíše na jednotlivce než na rodinu. Skandinávské země mají tedy vysoká čísla zaměstnanosti žen. Model počítá s vysokou zaměstnaností, kdy sociální stát by měl sloužit pouze jako „trampolína“ pro návrat do zaměstnání.¹⁴ Do Garlandových pěti složek sociálního státu však nelze uspokojivě zařadit prvek, který je v případě sociálně-demokratických států

---

⁸ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state*. Second edition. New York, NY: Oxford University Press, 2021. s. 788-791.

⁹ Expenditure for Social Purposes. *Compare your country* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.compareyourcountry.org/social-expenditure>

¹⁰ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 812

¹¹ *Ibid.*, s. 810-816

¹² GARLAND, David. *The welfare state...*, s. 82-84

¹³ V literatuře často zaznívá „encompassing effect“: BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 807

¹⁴ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 817

jejich základním rysem: odbory, resp. organizace zastupující zaměstnance při vyjednávání se zaměstnavateli, případně státem.¹⁵ Všechny tři skandinávské země dosahují vysokých počtů zaměstnanců, jejichž zaměstnání je ovlivněno kolektivním vyjednáváním.¹⁶ Ekonomickým cílem skandinávských zemí je plná zaměstnanost a rovnost. Skandinávské země jsou tedy charakterizovány vysokým stupněm redistribuce bohatství a nízkou úrovní chudoby, která je efektivním systémem sociálního státu výrazně snižována.¹⁷

Konzervativní typ získal svůj název díky svému dopadu na společenské struktury. Sociální stát je totiž nastaven tak, aby „konzervoval“ rodinnou strukturu, která spočívá v mužském živiteli rodiny, jenž je v aktivním věku, a v ženě, která se namísto pracovního života věnuje dětem. Pilířem tohoto typu je silné sociální pojištění, které má právě takový efekt.¹⁸ Sociální stát je tedy na rozdíl od sociálně-demokratických zemí financován především z příspěvků zaměstnanců, nikoli z daní.

Liberální typ sociálního státu bývá někdy označován za reziduální typ. Slouží především jako „záchytná síť“ pro ty, kdo se ocitnou úplně nejnižší. V tomto kontextu se o hovoří o přísných testech potřeby („means tests“), které jsou odrazujícím faktorem pro potenciální adresáty, což se následně negativně promítá do efektivity sociálního státu. Přisuzování silného významu trhu ústí v ponechání oblastí, které by předchozí modely držely v područí státu, soukromému sektoru.¹⁹ Zatímco u sociálně-demokratického státu je prvním principem rovnost, u konzervativního rodina, zde je to trh. Procento zaměstnanců, kteří byli například ve Spojených státech ovlivněni kolektivním vyjednáváním je ve srovnání s jinými zeměmi velmi nízký a dokonce klesá.²⁰

Z uvedených charakteristik je zřejmé, že neexistuje jediný rys, který by automaticky dokázal určit povahu sociálního státu. Nebylo zmíněno, že Francie, která je řazena spíše

---

¹⁵ Ibid., s. 805

¹⁶ ČR dosahuje v tomto ohledu 38 %, Švédsko za rok 2014 89 %
Collective Bargaining. *Worker Participation* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Across-Europe/Collective-Bargaining2>

¹⁷ Švédsko mělo v r. 2015 Giniho koeficient 27,5. Efektivní sociální stát se projevuje na míře chudoby před a po sociálních transferech: BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 816

¹⁸ GARLAND, David. *The welfare state...*, s. 89

¹⁹ Ibid.

²⁰ News release: Union members – 2022. *Bureau of labor statistics* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/union2.pdf>

ke konzervativnímu typu sociálního státu, dosahuje nejvyšší míry zprostředkování zájmů zaměstnanců skrze kolektivní vyjednávání (98 %) z vybraných vyspělých zemí.²¹ Esping-Andersenova typologie neplatí absolutně zejména vzhledem k vývoji, který se odehrál od roku 1990, kdy vydal *Three worlds of welfare capitalism*. Skandinávské země se ocitly ve finanční krizi na konci devadesátých let a byly nuceny částečně změnit svoji sociální politiku s tím, že každá toto realizovala svým, trochu odlišným, způsobem.²² Záleží též na měřítku, které se pro porovnávání použije: především v rámci liberálního typu lze argumentovat značnou odlišností a rozbíhající tendencí mezi USA, UK a Austrálií.²³ Dlouhodobé trendy se mohou též dostat do rozporu s předpokládaným vývojem na základě modelových charakteristik.²⁴ Přes tyto výhrady²⁵ lze považovat tři zmíněné země za klíčové reprezentanty, které Esping-Andersen vysvětluje stále uspokojivě.

Problematika modelů sociálního státu je tak otevřený proces především kvůli tomu, že na jedné straně dochází k proměnám ve vyspělých státech, ale zároveň na druhé straně dochází k rozvoji nových svébytných typů ve státech dříve ne tak vyspělých. Jen ambice pojmut celou Evropu by znamenala zahrnout mimo tří níže rozváděných Esping-Andersenových typů rovněž model jihoevropský a východoevropský.²⁶ Tento příspěvek se však vědomě omezuje právě na Esping-Andersenovu typologii, která i přes všechnu kritiku stále dominuje v dílech zabývajících se tímto tématem.

Ústava a sociální stát

Kde v ústavách by se měl sociální stát hledat a jakým způsobem se do nich může propast? Asi nejméně překvapivým komponentem je výčet socioekonomických práv, který vytváří státu závazky k realizaci základního sociálního rámce, jež považoval ústavodárce za nezbytné. Komplikaci však vytváří samotná povaha práv, která jsou poznamenána výše nastíněnými

---

²¹ Collective Bargaining. *Worker Participation* [online]...

²² BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 819

²³ Ibid., 873-875

²⁴ Ve Skandinávských zemích přibývá počet lidí v chudobě a rozevírají se nůžky mezi horní a dolní vrstvou. Otázka dlouhodobého vývoje a predikce dobře ilustruje komplexnost tematiky. Dobře je to popsáno např. v: BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...* s. 820-821

²⁵ A mnoho dalších výhrad, které zde nejsou uvedeny.

²⁶ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 844 a 881

problémy sociálního státu, jež jsou však v tomto případě reflektovány právním jazykem. Ačkoli je Berlinova idea rozlišení pozitivních a negativních práv²⁷ postupem času oslabována, je namísto tuto klasifikaci zmínit, jelikož dokáže dobře odlišit jádro konkrétních lidských práv. Zatímco základní, občanská a politická práva (převážně negativní) v zásadě státu zakazují vstoupit do jimi vymezené oblasti, pokud je tedy zrovna nechce bránit, (převážně pozitivní) socioekonomická práva přikazují státu, aby do nějaké oblasti vstoupil.²⁸ Problém nastává ve chvíli, dojde-li na interpretaci konkrétního pozitivního práva, jelikož z daného znění často nelze dovodit konkrétní kroky vedoucí k jeho naplnění.

Tento fakt vystavuje tuto kategorii práv kritice ve chvíli, hovoří-li se o jejich vynucení či realizaci obecně. Ze strany libertariánských filosofů s centrem kolem Roberta Nozicka zní, že jejich povaha směřuje proti samotné svobodě člověka a nemorálně tak zasahuje do jeho možnosti jednat, jak sám uzná za vhodné.²⁹ Vynucování pozitivních práv je kritizováno kvůli nedostatku kapacity (jak technické, tak i v otázce legitimacy) soudů k efektivnímu vynucování socioekonomických práv.³⁰ Otazník je kladen nad samotné pojetí sociálních práv jako vynutitelných práv. Každé právo vyžaduje nějakou institucionální ochranu, která bývá realizována skrze soudy. Ty mají dvě možnosti: Buď se vydat cestou aktivismu, aniž by k tomu měly dostatečné zázemí a legitimitu, nebo se při rozhodování držet spíše zdrženlivosti, a práva tudíž nevynucovat. Tím však vzniká kategorie práv, která jsou někde napsána, ale nejsou vynutitelná – jsou to tedy poté vůbec práva?³¹

Proti zpochybňování podstaty těchto práv hovoří v tomto kontextu častěji citovaný T. H. Marshall, který reprezentuje myšlenkový proud pojímající socioekonomická práva jako nezbytnou součást občanství, jež je nutná ke smysluplné realizaci práv předchozí generace.³² Právo na život, svoboda projevu a volební právo dle tohoto konceptu samy o sobě nestačí k uspokojivému chodu společnosti – ta se musí pro realizaci těchto práv opírat o dobré

---

²⁷ RESCHOVÁ, Jana, Miluše KINDLOVÁ, Jan GRINC, Ondřej PREUSS a Marek ANTOŠ. *Státověda: stát, jednotlivec, konstitucionalismus*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 132. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR).

²⁸ TUSHNET, Mark V., Mark A. GRABER a Sanford LEVINSON. *The Oxford handbook of the U.S. Constitution*. New York, NY: Oxford University Press, [2015]. s. 718-719.

²⁹ *Ibid.*, s. 720

³⁰ *Ibid.*, s. 721

³¹ ROSENFELD, Michel a Andrés SAJÓ. *The Oxford handbook of comparative constitutional law*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2012. s. 1024.

³² *Ibid.*, s. 1022

TUSHNET, Mark, GRABER, Mark A., a LEVINSON, Sanford (eds), *The Oxford Handbook of the U.S. Constitution...*, s. 625

materiální zabezpečení, vzdělanost a zdraví. V kontextu argumentu souvisejícího s vynutitelností lze poukázat na „vratký“³³ model soudního přezkumu spojovaný se jménem M. Tushneta. Na rozdíl od „silného“, jehož výsledkem může být zrušení/neaplikace protiústavní normy, případně příkaz, spočívá tento v dialogu mezi jednotlivými složkami státní moci. Důraz je kladen na přesvědčivost, argumentaci a odůvodňování rozhodnutí jak ze strany soudu, tak i ostatních složek státní moci. Významná rozhodnutí tohoto typu soudního přezkumu jsou spojována zejména s jihoafrickým ústavním soudem.³⁴

Z hlediska obsahu se socioekonomická práva kryjí s obsahem politik sociálního státu. Jednotné vymezení těchto práv neexistuje, což však nevytváří problémy, jelikož je zřejmé, že jejich jádro je úzce spojeno se sociálním státem. V jeho kontextu se tedy pozornost nejvíce koncentruje na právo na sociální zabezpečení, zdravotní služby, obydlí a vzdělání.³⁵ Nepřítomnost výčtu právě uvedených práv v ústavě však nemusí znamenat, že je jimi nepoznamenaná. Právo na lidskou důstojnost a koncept rovnosti mohou soudům v jistých chvílích poskytnout možnost dovodit závěr naklánějící se ve prospěch sociálního státu či dokonce nového práva.³⁶ A právě v případě, že není možné v dané ústavě najít pozitivně zakotvená socioekonomická práva, lze se domnívat, že případná argumentace v jejich prospěch bude vedena právě skrze rovnost či důstojnost. Takový typ argumentace svědčí částečně ve prospěch konceptu propojenosti lidských práv různých generací a různého obsahu.

P. Boučková ve své knize *Rovnost a sociální práva* zmiňuje 3 možnosti, které může ústavodárce využít ve vztahu k sociálním právům: vedle již dvou zmíněných možností (úprava sociálních práv, která jsou soudně vymahatelná a úplná absence sociálních práv vedoucí k obracení pohledu na rovnost a důstojnost) zbývá ještě jedna: „*záruka sociálních práv formulovaná jako směrnice pro zákonodárce*“.³⁷ V tomto případě jsou do ústavy vloženy principy, kterými by se měl zákonodárce řídit a které by měl postupně naplňovat.

---

³³ Překlad ze s. 76 BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva*. Praha: Auditorium, 2009. Téma (Auditorium). Tushnet tento model nazývá v originále „weak“.

³⁴ ROSENFELD, Michel a András SAJÓ. *The Oxford handbook of comparative constitutional law...*, s. 1028

³⁵ Vybráno z: WOJTYCZEK, Krzysztof. *Social rights as fundamental rights: XIXth International Congress of Comparative Law/ le XIXe Congrès international de droit comparé*. The Hague, The Netherlands: Eleven International Publishing, [2016]. 491-492.

³⁶ BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva...*, s. 45

³⁷ Ibid., s. 46

Obvykle se však čtenář ústav nesetká formulací, která by jednoznačně určovala, o jaké z těchto tří možností se dá hovořit. A i v případě, že je v ústavě výslovně stanovena vynutitelnost zakotvených práv, není vyloučeno, že se od tohoto ustanovení soudy neodchýlí. Konkrétním příkladem je indická ústava, jejíž článek č. 37 jasně určuje, že v dalších člancích bohatě popsaná „práva“ nejsou vynutitelná žádným soudem.³⁸ Nejvyšší soud však toto omezení prolomil a využil z hlediska vymahatelnosti omezená ustanovení k rozšíření soudy garantovaných práv.³⁹ Jedná se tak o ne zcela vyjasněný předmět akademické diskuze. V realitě nezpochybnitelnou roli hrají soudy, jejichž úkolem je text v konkrétních případech závazně interpretovat. Z hlediska tématu této práce je nutné sledovat nejen samotnou úpravu práv, ale nastavení vymahatelnosti ústavních práv obecně a přístup nejvyšších soudů k jejich vymáhání.

Sociologický pohled na právo může odhalit, že soudy mohou být nástrojem pro dlouhodobé prosazování sociální reformy nehledě na právní dopad jejich rozhodnutí (vliv může spočívat např. v publicizaci tématiky).⁴⁰ Jelikož by toto téma vybočilo ze zaměření této práce, nebude dále rozváděno. Podobně je tomu i v případě mezinárodního práva, jehož narůstající vliv především v lidskoprávní oblasti nelze přehlédnout a věnuje se mu též široká literatura. Cílem této práce je však pohled na sociální stát v měřítku zemí v kontextu jejich ústavního práva.

Německo

Je to německá historie, na kterou poukazuje literatura, když mluví o počátcích institucí moderního sociálního státu.⁴¹ Tyto počátky se spojují zejména s institucí sociálního pojištění, které je dodnes charakteristickým rysem Německa. Vedle toho lze však zmínit ještě další německý přínos, který se v tomto případě ale blíže dotýká ústavního práva. Je jím úprava hospodářských práv ve Výmarské ústavě. V historickém kontextu však lze hovořit o dvojsečné povaze tohoto přínosu, což je důvod, proč je na tomto místě téma dále rozvedeno. Jedná

---

³⁸ Článek 37 zní: „*Application of the principles contained in this Part. — The provisions contained in this Part shall not be enforceable by any court, but the principles therein laid down are nevertheless fundamental in the governance of the country and it shall be the duty of the State to apply these principles in making laws.*“

³⁹ BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva...*, s. 38

⁴⁰ WHITTINGTON, Keith E., R. Daniel KELEMEN a Gregory A. CALDEIRA. *The Oxford handbook of law and politics*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 603 a násl.

⁴¹ GARLAND, David. *The welfare state...*, s. 45

se o první významný pokus o implementaci socioekonomických práv do ústavy. Výmarská ústava tato práva zakotvila do druhé části, která obsahuje základní práva a povinnosti občanů. Samotný oddíl čtvrtý zabývající se vzděláváním obsahuje devět obsahově bohatých článků, kde nechybí školní povinnost, úprava vzdělávání příslušníků různých menšin či stanovení základních směrů výuky. Rozsáhlejší pátý oddíl zabývající se hospodářstvím určuje, že „*pracovní síla je pod zvláštní ochranou Říše*“, v čl. 161 přímo zmiňuje povinnost státu vytvářet systém sociálního pojištění a mezi mnoha jinými právy chrání právo zaměstnanců sdružovat se v radách (tedy odborech) (čl. 165). Dvojsečnost přínosu však spočívá v realitě, která poukázala na to, že samotný text v ústavě nestačí. Otto Kahn Freund kritizoval takovou úpravu jako výsledek nerealistického uvažování, který vede k tomu, že se práva z pohledu soudů jeví jako ústavodárcův politický program než jako text právní relevance. Většinu ustanovení tedy označil za „mrtvý dopis“ (za který ale nepovažoval např. čl. 165).⁴² I tak je možné ale tento obsah ústavy označit za nadčasový vzhledem k tomu, že Výmarská ústava „předběhla“ z hlediska sociálního státu příznivou poválečnou vlnu.

Je to právě po druhé světové válce, kdy se v Německu⁴³ formují základy sociálního systému, které jsou patrné dodnes. Jeho konzervativní efekt má patrně původ právě v tomto období, kdy homogenní společnost umožnila státu nastavovat efektivně systém sociálního státu tak, aby pokryl tu nejdůležitější vrstvu obyvatelstva. Typickým členem této vrstvy byl dospělý aktivní muž s vyšší kvalifikací, na němž je závislá celá rodina včetně manželky, jejíž případná podpora se odvíjela od její pozice jako manželky/matky.⁴⁴ Během vývoje skrze druhou polovinu 20. století se ukázalo, že systém reaguje oproti ostatním na přicházející krize neúspěšně. To bylo iniciátorem změn, které ho dovedly k dnešním charakteristikám. Potřeba, aby sociální systém reagoval i na z ekonomického hlediska nižší vrstvy, vedla k rozšíření poskytování sociální podpory. Na rozdíl od sociálně demokratických států zde byl zachován konzervativní efekt sociálního státu, který spočívá v tom, že sociální stát reprodukuje rozdíly ve společnosti.⁴⁵ Autoři někdy opomíjejí zmínit vliv sjednocení na vývoj sociálního státu v 90. letech. Vlády byly nuceny reagovat na absenci mechanismů pojištění i sociální podpory

---

⁴² ROSENFELD, Michel a András SAJÓ. *The Oxford handbook of comparative constitutional law...*, s. 1041

⁴³ Termínem „Německo“ se zde míní Německá spolková republika. Vzhledem ke značné diskontinuitě současného Německa vůči Německé demokratické republice zde není rozebírána.

⁴⁴ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 831

⁴⁵ *Ibid.*, s. 840-841

v Německé demokratické republice, které nebyly vzhledem k odlišné povaze ekonomiky, předtím potřeba. To vedlo v roce 1992 k tomu, že sociální výdaje východních zemí Německa dosáhly úrovně 68 % (sic) jejich HDP.⁴⁶ Po přelomu století docházelo ke zvyšování příspěvků nezávislých na práci. Na druhé straně však poklesla ochrana částečných úvazků, což vedlo k častěji zmiňované „dualizaci“ pracovního trhu.⁴⁷ Ten se skládá z vrstvy kvalifikovaných pracovníků s chráněnými pracovními smlouvami a ze zakonzervované nižší vrstvy. Z nejnovějších změn lze zmínit zavedení minimální mzdy a minimálního důchodu.

Současná německá ústava (tedy *Grundgesetz*) umísťuje základní lidská práva v devatenácti článcích hned do prvního oddílu, ve kterém již první článek zavádí nedotknutelnost lidské důstojnosti – její respektování a ochrana je povinností veškeré státní moci. Ve srovnání s Výmarskou ústavou se socioekonomickými právy zabývá současná ústava velmi skromně. Článek 6 se zabývá manželstvím a rodinou, které by měly být pod zvláštní ochranou státního zřízení. Čtvrtý odstavec téhož článku určuje, že každá matka má právo na ochranu ze strany společnosti. Další článek je věnován školství, které v celku spadá pod dohled státu. V článku 9 je zakotveno spolčovací právo společně s právem prosazovat skrze sdružení pracovní a hospodářské podmínky, v článku 12 je zakotvena svoboda povolání a tím výčet práv relevantních pro sociální stát končí. Zvláštní zmínku si zaslouží druhý odstavec článku 19 stanovující, že v žádném případě nesmí být základní právo porušeno ve své podstatě a především odstavec 1) článku 20: „*Německá spolková republika je demokratický a sociální spolkový stát.*“⁴⁸

Vzhledem k podobnosti v obecném nastavení ochrany základních práv Německa a ČR zde nebude detailněji popisováno fungování Spolkového ústavního soudu. Soudní ochrana v kontextu sociálního státu je rozšířena existencí Spolkového pracovního soudu a Spolkového soudu pro sociální věci.

Právě Spolkový pracovní soud může být v některých případech institucí, která z hlediska sociálního státu reflektuje ústavní úpravu více než Spolkový ústavní soud. Důvodem je princip nepřímého horizontálního účinku, jehož důsledkem je „prozařování“ ústavních práv skrz celý

---

⁴⁶ LARRES, Klaus, Holger MOROFF a Ruth WITTLINGER. *The Oxford handbook of German politics*. New York: Oxford University Press, 2022. s. 308

⁴⁷ *Ibid.*, s. 312

⁴⁸ Příklad použit z: SCHELLE, Karel a Eduard VLČEK. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva II. Ústavy a normy ústavního charakteru*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 96

právní řád,⁴⁹ a taky fakt, že k ústavnímu soudu se dostávají až krajní, případně kontroverzní případy.⁵⁰ Vedle rozhodnutí Spolkového pracovního soudu, která mají z pohledu této práce dílčí význam (rozhodnutí k věcem oprávněnosti zaměstnavatele k propuštění zaměstnance nebo k „protiústavně“ diskriminačnímu obsahu pracovních smluv), tento soud významně rozhodl o právu zaměstnanců na stávkou. Toto právo nejenže absentuje v německé ústavě, nemá ani oporu v zákonech. Soud dovodil na základě práva prosazovat své zájmy skrze sdružení (článek 9, odst. 3) existenci práva na stávkou, jelikož by bez něj nemělo smysl. Jeho absence by znamenala výrazné snížení poměru sil mezi stranami kolektivního vyjednávání. Podobným způsobem přiznal za specifických podmínek právo zaměstnavatelů na „lock-out“.⁵¹ Vzhledem k tomu, že v Německu je 60 % zaměstnanců dotčeno kolektivním vyjednáváním, se nejedná o bezvýznamný krok.⁵²

Spolkový ústavní soud rovněž nevynechává tematiku socioekonomických práv, významná rozhodnutí lze hledat už v relativně raných letech jeho existence. Obecně soud interpretuje výše citované ustanovení čl. 20, odst. 1) jako úkol pro stát, jenž spočívá v snaze dosáhnout „sociální spravedlnost“.⁵³ Ze samotné charakteristiky Německa jako sociálního státu však nedovozuje práva a na čl. 20 odkazuje v kontextu argumentace. Rozhodnutím Spolkového ústavního soudu ze 70. let bylo definováno právo na přístup ke školství a zároveň do budoucna pozměněn vztah státu ke školství. Se zvýšením porodnosti a počtu absolventů středních škol totiž došlo k vzestupu zájmu o studium mj. na univerzitách v Hamburku a Mnichově. Univerzity z tohoto důvodu nastavily početní stropy a přísnější podmínky pro přijímací řízení, jehož obsahem bylo přednostní přijímání studentů, kteří splnili brannou povinnost, měli trvalé bydliště v daném spolkovém státě atd. Na základě práva na svobodný výběr povolání,⁵⁴ principu sociálního státu a rovnosti konstatoval protiústavnost takových podmínek. Univerzitám vznikla povinnost vynaložit všechny možné prostředky pro rozšíření své kapacity

---

⁴⁹ BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva...*, s. 51

⁵⁰ WEISS, Manfred. 2005. The interface between constitution and labor law in Germany. *Comparative labor law & policy journal* [online]. University of Pennsylvania, 26(2), s. 183

⁵¹ Ibid. s. 185

⁵² Collective Bargaining. *Worker Participation* [online]...

⁵³ WOJTYCZEK, Krzysztof. *Social rights as fundamental rights...*, s. 162

⁵⁴ Pro výkon povolání lékaře je nutné lékařské vzdělání – omezení práva na vzdělání je tudíž omezením práva na výběr povolání.

a nastavit podmínky pro přijetí, které souvisejí pouze s akademickými dispozicemi.⁵⁵ Svobodná volba povolání byla otázkou věci *Apotheken-Urteil*. V tomto případě byla omezena volba povolání odmítnutím licence lékárníkovi, který emigroval z východního Německa, kde držitelem lékárnické licence byl. Odmítnutí proběhlo na základě ochrany konkurenceschopnosti stávajících lékáren. Ústavní soud dospěl k závěru, že takový veřejný zájem nedosahuje takové výše, aby mohl narušit právo lékárníka, a prohlásil omezující ustanovení za protiústavní.⁵⁶

Významným zásahem Spolkového ústavního soudu do vůle zákonodárce byl abstraktní přezkum ústavnosti některých ustanovení německého zákona o sociálním zabezpečení (*Das deutsche Sozialgesetzbuch*), která se týkala výpočtu a výše podpory nezaměstnaným a jejich rodinám. Soud v tomto rozhodnutí prohlásil, že právo na životní minimum je samostatným právem provázaným s čl. 1 (důstojnost) a čl. 20 (sociální stát). Přisuzuje mu autonomní pozici s tím, že je povinností zákonodárce realisticky a transparentně dospět za pomoci věrohodných metod k výši takové podpory. Právě v tomto bodu zákonodárce selhal, a tak ústavní soud určil, že ustanovení pozbudou účinnosti k poslednímu dni roku 2010 (rozhodnutí bylo vydáno v únoru), do kterého musí zákonodárce přijmout novou úpravu.⁵⁷

USA

Nejenže ústava Spojených států amerických obsahuje nejméně úpravy pozitivních sociálních práv ve srovnání s Německem a Švédskem, pohledem jazykového výkladu se tam nenachází žádné. Lidská práva lze hledat výlučně mezi 21 dodatky, jejichž povaha je z hlediska lidských práv negativní a vytyčuje tak oblasti, kam státní moc nemůže zasáhnout (některé dodatky ale mají i organickou povahu). Jedná se o projev silné liberálně-kapitalistické identity Spojených států, která je Nejvyšším soudem USA, jak je níže naznačeno, podporována. Z pohledu možností, jakými mohou z hlediska Boučkové kategorizace sociální práva proniknout do ústavy je skrze princip rovnosti. Ten je zakotven v Dodatku č. 14: „*No State*

---

⁵⁵ ENDERS, Christoph. Social and Economic Rights in the German Basic Law? An Analysis with Respect to Jurisprudence of the Federal Constitutional Court. *Constitutional review (Online)* [online]. Constitutional Court of the Republic of Indonesia, 2020, 6(2), s. 199 [cit. 2023-03-18].

BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva...*, s. 121-122

BVerfGE 33, 303 – numerus clausus I

⁵⁶ BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva...*, s. 120

BVerfGE 7, 377 – Apotheken-Urteil

⁵⁷ BVerfGE 125, 175 - 260

shall [...] deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.“ Není tedy náhodou, že odkazy na zrovna tento dodatek se v argumentacích níže uvedených případů často vyskytuje.

V části pojednávající o sociálním státu obecně bylo uvedeno, že některé empirické údaje mohou v první chvíli zmást úsudek jejich interpreta, a Spojené státy jsou zemí, u které je na toto riziko upozorňováno. USA v roce 2021 vydali na zdravotní péči se značným předstihem nejvíce procent HDP (17,8 %; druhé je Německo s 12,8 %) ⁵⁸ s tím, že na rozdíl jiných zemí v USA zdravotní pojištění nepokrývá celou populaci. Zatížení státního rozpočtu důchody rovněž není ve srovnání s ostatními zeměmi výrazně nižší (pohybuje se dokonce lehce nad průměrem OECD). ⁵⁹ Rozdíl oproti zemím jiného modelu sociálního státu tedy není nutně v tom, kolik prostředků se rozděluje, ale jak se s nimi nakládá. Odpovědí je klesající efektivita sociálního státu, která způsobí, že se v době rostoucích výdajů sociálního státu zvyšuje chudoba. ⁶⁰ Příčina se pravděpodobně skrývá v charakteristikách a problémech amerického politického systému. Obecně touto příčinou může být většinový volební systém, jehož následkem je z pohledu prosazování sociálního státu: 1) Potenciální nezastoupení některých částí společnosti 2) Voliči střední třídy, kteří mají na výběr mezi stranou prosazující zájmy chudých a stranou prosazující zájmy bohatých, volí raději menší zlo v podobě strany bohatých, která neobsahuje riziko vysokého zdanění. ⁶¹ 3) Členové Kongresu jsou více vázáni na svůj volební obvod, prosazují individuální programy, což „obrušuje“ program stran, jež se snaží zastřešit širší spektrum kandidátů.

Politická situace má nepochybný vliv na složení devítičlenného Nejvyššího soudu USA. Ačkoli by se soud neměl zabývat případy, které vyžadují úsudek nad politickou otázkou, není tajemstvím, že Nejvyšší soud je politicky relevantní institucí. ⁶²

---

⁵⁸ Health spending. *OECD Data* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>

⁵⁹ Public expenditure on pensions. *OECD iLibrary* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0cb13e61-en/index.html?itemId=/content/component/0cb13e61-en>

Uvedené dva údaje nejsou jedinými ukazateli: lze vyzorovat nárůst výdajů v programech *Social Security* a *Medicare* a rozšiřování sociálního státu v době krize. BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN a Christopher HOWARD. *Oxford handbook of U.S. social policy*. New York: Oxford University Press, [2015]. s. 103.

⁶⁰ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN a Christopher HOWARD. *Oxford handbook of U.S. social policy...*, s. 107-108

⁶¹ *Ibid.*, s. 8

⁶² JAKAB, András, Arthur DYEVE a Giulio ITZCOVICH. *Comparative constitutional reasoning*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2017. s. 726.

Vypadá to, že právě rozhodování v oblasti socioekonomických práv je oblastí citlivou na politické nastavení soudců Nejvyššího soudu. Ačkoli je možné konstatovat, že základní linií rozhodování soudu je restriktivní pohled na tato práva, lze najít „vlny“ rozhodování, které se této linii vzpírají, a na ně reagující následné „protivlny“. Vzednutí práv lze pozorovat souběžně s politickým vývojem: v 20. století ve 30. a 60. letech. V následujícím textu jsou vybrány významné případy, které by měly naznačené tendence dobře reprezentovat.

Významné vymezení Nejvyššího soudu lze najít již v roce 1905 v případě *Lochner v. New York*.⁶³ Těsnou většinou (5 ku 4) vyjádřil protiústavnost zákona státu New York, který nastavoval pracovní strop (v tomto případě cukrářům) na 60 hodin v týdnu. *Lochner* vyžadoval na základě smlouvy od svého zaměstnance překročení této doby. Nejvyšší soud identifikoval dva v tomto případě protichůdné zájmy. Prvním je smluvní svoboda vyplývající z XIV. dodatku. Druhým je zdraví, jelikož v kritických případech je povinností státu ho chránit. Ačkoli taková míra práce v daném zaměstnání není pro zdraví příznivá, míra poškození zdraví dle soudu nedosahuje takové úrovně, aby jí byla chráněna na úkor smluvní svobody. Zajímavé je, že tentýž rok rozhodl soud v případě *Muller v. Oregon* jednomyslně ve prospěch ústavnosti oregonského zákona, který limitoval práci žen ve fyzicky namáhavých zaměstnáních. Zdraví žen označil za klíčovou věc pro „zachování síly rasy“.⁶⁴

Případ *Hammer v. Dagenhart* (1918) se zabýval zákonem Kongresu, který výrazně omezil obchod s produkty, které byly vyrobeny díky dětské práci (de facto tak sankcionoval podniky zaměstnávající děti). Těsná většina rozhodla, že na rozdíl od produktů, které jsou samy o sobě nebezpečné (např. alkohol), nemá Kongres pravomoc regulovat produkty vyráběné za pomoci dětské práce. Podobně rozhodnul i v roce 1922 u *Bailey v. Drexel Furniture Co.*, kde bylo otázkou přídatné 10% zdanění zisku u podniků, které zaměstnávaly děti. Ačkoli soud nezpochybnil pravomoc Kongresu ukládat daně, dospěl k názoru, že daň byla uložena za účelem firmy potrestat a snížit dětskou zaměstnanost. Shledal tedy, že Kongres nemůže ukládat daně k dosažení odlišného cíle.

Jako první vlnu sociálních práv lze označit třicátá léta, ve kterých se mimo zákonů souvisejících s politickým programem *New deal*. Nejvýraznější reflexí tohoto období jsou dvě

---

⁶³ ROSENFELD, Michel a Andrés SAJÓ. *The Oxford handbook of comparative constitutional law...*, s. 1039

⁶⁴ V originálu „...in order to preserve the strength and vigor of the race“

trojice rozhodnutí z třicátých let. V roce 1935 tak v jeden den publikoval rozsudky, z nichž v jednom prohlásil za protiústavní zákon, který reguloval průmysl a rámci něj mj. minimální mzdy.⁶⁵ Obrat však nastal v roce 1937, kdy byl rozhodnut případ *West Coast Hotel Co. v. Parrish*, kterým se zvrátila některá předchozí rozhodnutí téhož soudu. Opět se jednalo o problematiku minimální mzdy, tentokrát ve Washingtonu. Zákon stanovoval minimální mzdu pro ženy a nezletilé pracující v podmínkách nepříznivých pro zdraví. Podobně jako v předchozích případech se jednalo o střet smluvní svobody s určitou formou ochrany zdraví. Nyní ale soud argumentuje, že smluvní svoboda není absolutní, a tedy neporušitelnou svobodou. Ochrana zdraví či bezpečnosti člověka je princip, který jí může konkurovat a v tomto případě úspěšně.

V podobném duchu bylo v roce 1941 zvráceno popisované rozhodnutí *Hammer v. Dagenhart*. Nejednalo se v tomto případě o produkty dětské práce, ale zaměstnanců, jejichž plat byl menší než stanovená minimální mzda. Regulace mezistátního i vnitrostátního obchodu spadá do působnosti Kongresu, a pokud se rozhodne vytvořit zákon tento obchod omezující za účelem vynucení dostatečné výše platu a níže stropu pracovní doby, nejedná se o protiústavní krok. K přijetí došlo jednomyslně.

Druhou vlnou rozhodnutí ve prospěch sociálních práv jsou 60. léta, kdy soudu předsedal Earl Warren.⁶⁶ Reprezentativním případem je *Heart of Atlanta Motel, Inc. v. United States*, který se týkal ústavnosti *Civil Rights Act*. Jednomyslně zde došlo ke shodě na tom, že v poskytování ubytovacích služeb nelze rozlišovat zákazníky dle rasy, barvy pleti, náboženství či etnického původu a že zákony toto stanovující leží v působnosti Kongresu. Zajímavé je, že hlavní linie argumentace soudu se zakládala na kompetenci Kongresu regulovat mezistátní obchod, nikoli na základě článku XIV., jak by se dalo čekat.

Od 70. let nastává „protivlna“, jež stále trvá.⁶⁷ Zmínit lze rozhodnutí *Goldberg v. Kelly*, ve kterém soud na základě práva na řádný proces dovedl povinnost orgánů předem oznamovat ukončení poskytování sociální podpory a dát dotčené osobě příležitost se proti rozhodnutí

---

⁶⁵ Schechter Poultry Corp. v. United States

⁶⁶ Earl Warren. *Britannica* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Earl-Warren>

⁶⁷ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 107. Zde může být zavádějící výraz „protivlna“ – liberálně-kapitalistická mentalita je *status quo*, jenž je „narušován“ dočasnými vlivy.

bránit. Těsnou většinou rozhodl soud o povinnosti veřejných škol přijmout děti školního věku „bez dokladů“.⁶⁸ Smutným případem je *DeShaney v. Winnebago Social Services*. Čtyřletý chlapec byl po rozvodu jeho rodičů svěřen do péče otce, který ho zneužíval. Instrukce *Winnebago County Department of Social Services* byla o tomto informována jeho nevlastní matkou, časté návštěvy syna v nemocnici ignorovala, až muselo být dítě hospitalizováno. Po hospitalizaci však bylo rozhodnuto o jeho návratu k otci, který jej o několik měsíců později napadnul tak hrubě, že jeho syn utrpěl závažná poškození mozku a upadl do kómatu.⁶⁹ Jeho biologická matka požadovala od soudů, aby instituce sociálních služeb nahradila škodu, která vznikla jejími rozhodnutími. Soud rozhodl (6 ku 3) v její neprospěch na základě toho, že *due process clause* chrání pouze ochrany lidí od státu, nikoli ochrany ze strany státu proti ostatním lidem.⁷⁰

Z poslední doby je možno vyzdvihnout případy dotýkající se *Patient Protection and Affordable Care Act (PPACA)*, tedy zákona Obamovy administrativy (možná známějšího jako „Obamacare“) zavádějícího dostupnější zdravotní pojištění. Součástí zákona byla povinnost zaplatit pokutu v případě, že daná osoba nebyla vůbec pojištěna.⁷¹ To bylo hlavním argumentem pro zpochybnění ústavnosti zákona v roce 2012 před Nejvyšším soudem, který podobně jako v třicátých letech v jeden den rozhodnul ve třech věcech dotýkajících se tohoto tématu.⁷² Je však nutno podotknout, že tato argumentace zpochybňovala pravomoc Kongresu zavádět takovou formu pokuty. Soud rozhodl ve prospěch zákonodárce a negativně se pouze vyslovil v detailu, jenž neměl na fungování zákona jako celku vliv.⁷³ Nejednalo se o jediná

---

⁶⁸ V originálu: „*undocumented school-age children*“. Rozhodnutí *Plyler v. Doe*

⁶⁹ *Goldberg v. Kelly. Justitia* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/397/254/>

⁷⁰ Není-li uvedeno v textu týkajícího se rozhodnutí Nejvyššího soudu USA jinak, informace o nich pocházejí z: VILE, John R. a Joseph Francis MENEZ. *Essential Supreme Court decisions: summaries of leading cases in U.S. constitutional law*. 15th ed. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, c2010.

⁷¹ Povinnost se vztahovala na všechny s tím, že byl vytvořen nemalý seznam výjimek. Minimum Coverage Provision. *American Public Health Association* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z:

https://web.archive.org/web/20140701171554/http://www.apha.org/advocacy/Health+Reform/ACAbasics/MC_provision.htm

⁷² *Affordable Care Act Cases. Britannica* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/event/Affordable-Care-Act-cases>

⁷³ Tím detailem bylo rozšíření poskytování sociální podpory Medicaid. Medicaid byl financován současně státy i federálním rozpočtem. Zákon měl „trestat“ státy, které by odmítly rozšířit poskytování této podpory, ukončením financování ze strany federace. Soud pouze znemožnil tento způsob ukončení spolufinancování.

Analysis: U.S. Supreme Court Upholds the Affordable Care Act: Roberts Rules?. *The National Law Review* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.natlawreview.com/article/analysis-us-supreme-court-upholds-affordable-care-act-roberts-rules>

rozhodnutí týkající se PPACA, žádná další rozhodnutí však zákon významně nezasáhla.⁷⁴ V tomto kontextu je však žádoucí poukázat na to, že ačkoli se jedná o rozhodnutí vyznívající kladně pro PPACA, jedná se především o nevyhovění snahám zákon omezit než snahu o realizaci sociálních práv. To je zřetelné i na používané argumentaci, která se na rozdíl od třicátých let, nezabývá samotným obsahem a cílem zákona, ale procedurálními a kompetenčními záležitostmi.

Švédsko

Švédsko je jedna ze skandinávských zemí, na jejichž bohatý sociální stát je poukazováno napříč literaturou. Tato výrazná charakteristika je výsledkem historických a společenských vlivů, které začaly na tyto země působit v podobnou dobu (vývoj není uniformní, ale víceméně souběžný). Kořeny odlišnosti severských společností od zbytku Evropy lze hledat už ve středověku v silnějším postavení rolníků. Později se významnou složkou stala luteránská církev, která si nenárokovala výsadní postavení ve vzdělání a péči o chudé – tyto úkoly tedy přešly k lokálním autoritám, jež jsou dodnes významnou složkou sociálního státu. Severské země spojuje poválečný úspěch levicových stran, které dominovaly v politickém spektru. Jejich identita je pravděpodobně s myšlenkou rovnosti a sociální spravedlnosti spojena natolik, že se projevila v celém politickém systému.⁷⁵ Nad rámec popisu sociálně demokratického modelu z kapitoly o sociálním státu je třeba zmínit pouze ideu „práce pro všechny“, která se do reality promítá skrze nástroje aktivace pracovní síly (viz výše popisovaný efekt trampolíny – jejím úkolem je nejen pevné zachycení, ale i odraz). Severské země se za doby studené války prezentovaly jako třetí cesta mezi kapitalismem a komunismem. Možná právě proto mohl tento model ztratit po rozpadu komunistických zemí na atraktivitu zejména v kontextu stoupající popularity neoliberalismu. Stejně jako v případě Německa, jehož model byl nastavený na jinou sociální realitu než tu současnou, se Švédsko muselo (a stále musí) vypořádávat s novými skutečnostmi. Mezi ně patří například přísun pracovní síly ze zemí EU a migrace.

---

⁷⁴ Např. King v. Burwell (2015), Texas v. United States (2020).

⁷⁵ BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state...*, s. 804-806

Švédská ústava je polylegální, skládá se ze čtyř dokumentů: *Zákon o svobodě tisku*, *Zákon o nástupnictví*, *Základní zákon o svobodě projevu* a *Nástroj vlády* z roku 1975.⁷⁶ Pro účely této práce je klíčový *Nástroj vlády* (*Regeringsformen*; dále Ústava), který představuje standardní ústavní listinu koncentrující organické ústavní právo (společně s kvaziústavním *Zákonem o parlamentu*) a zároveň zpracovávající i lidskoprávní tematiku. Ta je upravena v druhé části Ústavy v 25 obsáhlých článcích. Ty se soustřeďují především na obvyklá negativní práva s tím, že důraz je kladen na postup při jejich omezení, kterému je věnováno 6 dlouhých článků. V úvodní části Ústavy nalezneme druhý článek první kapitoly, který obsahuje z hlediska kategorizace Boučkové „směrnici pro zákonodárce“. Ten je nabádán k zajištění „osobního, hospodářského a kulturního blaha [...] práva na zaměstnání, bydlení, vzdělání“ a podpoře „sociální péče a zabezpečení stejně jako ochrany zdraví“. Úkolem státu by měla být rovněž podpora rovnosti ve společnosti. Co se týče výslovně uvedených práv, lidskoprávní katalog obsahuje právo zaměstnanců sdružovat se v odborech (čl. 14) a právo na bezplatné vzdělání (spojeno s povinností podstoupit vzdělávání). Více pozitivních socioekonomických práv se v Ústavě nenachází. Z hlediska přezkumu ústavnosti vytváří Ústava ve Švédsku z formálního hlediska extrémně difuzní model, který umožňuje nejen soudům, ale i jakémukoli veřejnému orgánu posoudit ústavnost předpisu a případně ho neaplikovat. V obou případech však ústavodárce zároveň identicky připomíná, že švédský parlament je předním reprezentantem lidu.⁷⁷

Realita je však taková, že tato ustanovení Ústavy nejsou využívána. Literatura se shoduje, že Ústava je švédskými očima spíše dokument organizačního rázu, z jehož katalogu lidských práv nevyplývají obsáhlá a přímo vynutitelná lidská práva. Skandinávští autoři tento jev vysvětlují jedinečnou identitou a smyslem pro demokracii, která dokáže fungovat, aniž by potřebovala rozhodčího v podobě silného ústavního soudu.⁷⁸ Role je v tomto ohledu přikládána ústavně zakotveného orgánu v podobě Legislativní rady, které musí být k posouzení souladu s Ústavou předloženy všechny zákony dotýkající se taxativně vymezených záležitostí (např. zákony související s omezením svobody projevu nebo zákony zasahující do kompetencí

---

⁷⁶ ZAMBONI, Mauro. *The Role of Constitution in Sweden: Its Normative Patchy Floor and Its (Half-Way) Journey From Political to Legal Constitutionalism* [online]. [cit. 2023-03-18]. s. 5. Dostupné z:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4278050

⁷⁷ *Instrument of government: kap. 11, čl. 14. a kap. 12, čl. 10*

⁷⁸ BULL, Thomas a Iain Thorburn CAMERON. *Sweden: Constitutional Foundations* [online]. 2019 [cit. 2023-03-18]. s. 35. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3782353>

místní samosprávy).⁷⁹ Z hlediska sociálních práv je švédská akademická sféra silně pozitivistická s tradicí popírání ústavně zaručených socioekonomických práv. Silný sociální stát je dle nich výtvorem ryze demokratickým, nikoli právním.⁸⁰ Celý ústavní systém je tak označován jak *political constitutionalism*.⁸¹

Závěr

Ačkoli je nepochybné, že ústavní normy a jejich nakládání ústavními či nejvyššími soudy mohou mít v určitých chvílích stěžejní vliv pro chod institucí sociálního státu, potenciál jejich naplňování je závislou proměnnou na mnoha různých skutečnostech. V případě posledně rozebíraného Švédska je zřetelné, že nejprve tu byla sociálnímu státu nakloněná společnost, jež tento fakt reprezentativně otiskla do své ústavy, na kterou při dalším fungování příliš nehleděla. V případě USA se problémem stává spornost politického a ústavního systému. Ústava, která dle soudce amerického Nejvyššího soudu R. H. Jacksona obsahuje „majestic generalities“,⁸² svěruje výklad svých ustanovení silnému nejvyššímu soudu, který je však ovlivněn aktuální politickou situací. Otázka budoucnosti je ještě méně jistá, jelikož rozsudky zpracovávané v tomto textu pocházejí především z období 20. století, které je oproti dnešnímu stavu považováno za období relativně dobrého a klidného fungování americké politiky. Uchopí-li se ale USA jako liberální model sociálního státu, je možno říct, že ústavní soudnictví v dlouhodobém hledisku přemýšlení tohoto modelu kopíruje. Toto kopírování spočívá v redukci zásahu státu do vztahů mezi lidmi a zároveň v garanci základní procedurální ochrany. Pokud se takto podobně zjednodušeně uchopí Německo, je možné najít argumenty pro obě strany: Na jednu stranu Spolkový ústavní soud podporuje základní rysy konzervativního modelu (např. vzdělání), na druhou stranu některými rozhodnutími může tlačit zákonodárce směrem k sociálně demokratickým institutům.

---

⁷⁹ *Instrument of government: kap. 8, čl. 21*

⁸⁰ WOJTYCZEK, Krzysztof. *Social rights as fundamental rights...*, s. 371

⁸¹ Data ohledně vnímání korupce a spokojenosti s demokracií ukazují, že Švédové jsou s takovým systémem spokojeni a že nemají ani tolik důvodů být nespokojeni. Např.: *Global Satisfaction with Democracy 2020* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: https://www.cam.ac.uk/system/files/report2020_003.pdf. Centre for the Future of Democracy.

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX. *Transparency international* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>

⁸² WOJTYCZEK, Krzysztof. *Social rights as fundamental rights...*, s. 756

Stejně jako Esping-Andersen rozlišil tři světy sociálního státu, v tomto textu byly probrány i tři odlišné světy ústavního práva a společnosti. Je však možno si všimnout, že v těch zemích, které jsou vybaveny silnými institucemi přezkumu ústavnosti, je vytvářen mnohem větší prostor pro ústavněprávní argumentaci. V Německu to může mít důsledky ve formě sociálního práva chránícího důstojné minimum, v USA může dojít ke zrušení klíčových zákonů realizující program administrativy. V USA samotný potenciál pozitivního vlivu soudnictví na socioekonomická práva vede k diskusím, i když možná vlažnějším.⁸³

Tato krátká analýza malého vzorku zemí ale umožňuje konstatovat, že ústavní právo nelze automaticky považovat za rozhodující oblast pro formování sociálního státu. Pokud je však jeho pozice v dané zemi silnější, hraje roli prostředníka, který spíše posiluje základní hodnoty charakteristické pro příslušný model sociálního státu a společnost, než že by působilo jako autonomní aktér.

---

⁸³ Celá kniha: BARBER, Sotirios A. *Welfare and the Constitution*. Course Book. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BARBER, Sotirios A. *Welfare and the Constitution*. Course Book. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005
- BÉLAND, Daniel, Kimberly J. MORGAN, Herbert OBINGER a Christopher PIERSON. *The Oxford handbook of the welfare state*. Second edition. New York, NY: Oxford University Press, 2021.
- BOUČKOVÁ, Pavla. *Rovnost a sociální práva*. Praha: Auditorium, 2009. Téma (Auditorium).
- ENDERS, Christoph. Social and Economic Rights in the German Basic Law? An Analysis with Respect to Jurisprudence of the Federal Constitutional Court. *Constitutional review (Online)* [online]. Constitutional Court of the Republic of Indonesia, 2020, 6(2)
- GARLAND, David. *The welfare state: a very short introduction* [e-kniha]. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2016. Very short introductions
- JAKAB, András, Arthur DYEVE a Giulio ITZCOVICH. *Comparative constitutional reasoning*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2017.
- LARRES, Klaus, Holger MOROFF a Ruth WITTLINGER. *The Oxford handbook of German politics*. New York: Oxford University Press, 2022.
- RESCHOVÁ, Jana, Miluše KINDLOVÁ, Jan GRINC, Ondřej PREUSS a Marek ANTOŠ. *Státověda: stát, jednotlivec, konstitucionalismus*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR).
- ROSENFELD, Michel a András SAJÓ. *The Oxford handbook of comparative constitutional law*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2012.
- TUSHNET, Mark V., Mark A. GRABER a Sanford LEVINSON. *The Oxford handbook of the U.S. Constitution*. New York, NY: Oxford University Press, [2015].
- VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2., upravené vyd. Praha: Sociologické nakl., 2001. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 4

WEISS, Manfred. 2005. The interface between constitution and labor law in Germany. *Comparative labor law & policy journal* [online]. University of Pennsylvania, 26(2)

WHITTINGTON, Keith E., R. Daniel KELEMEN a Gregory A. CALDEIRA. *The Oxford handbook of law and politics*. Oxford: Oxford University Press, 2010

WOJTYCZEK, Krzysztof. *Social rights as fundamental rights: XIXth International Congress of Comparative Law/ le XIXe Congrès international de droit comparé*. The Hague, The Netherlands: Eleven International Publishing, [2016].

Seznam použitých internetových zdrojů

Analysis: U.S. Supreme Court Upholds the Affordable Care Act: Roberts Rules?. *The National Law Review* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z:

<https://www.natlawreview.com/article/analysis-us-supreme-court-upholds-affordable-care-act-roberts-rules>

BULL, Thomas a Iain Thorburn CAMERON. *Sweden: Constitutional Foundations* [online]. 2019 [cit. 2023-03-18]. s. 35. Dostupné z:

<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3782353>

Minimum Coverage Provision. *American Public Health Association* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z:

https://web.archive.org/web/20140701171554/http://www.apha.org/advocacy/Health+Reform/ACAbasics/MC_provision.htm

Affordable Care Act Cases. *Britannica* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/event/Affordable-Care-Act-cases>

Earl Warren. *Britannica* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/biography/Earl-Warren>

Global Satisfaction with Democracy 2020 [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

https://www.cam.ac.uk/system/files/report2020_003.pdf. Centre for the Future of Democracy.

Expenditure for Social Purposes. *Compare your country* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://www.compareyourcountry.org/social-expenditure>

Health spending. *OECD Data* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>

Public expenditure on pensions. *OECD iLibrary* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0cb13e61-en/index.html?itemId=/content/component/0cb13e61-en>

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX. *Transparency international* [online]. [cit. 2023-03-18].

Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>

News release: Union members – 2022. *Bureau of labor statistics* [online]. [cit. 2023-03-18].

Dostupné z: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/union2.pdf>

Collective Bargaining. *Worker Participation* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Across-Europe/Collective-Bargaining2>

ZAMBONI, Mauro. *The Role of Constitution in Sweden: Its Normative Patchy Floor and Its (Half-Way) Journey From Political to Legal Constitutionalism* [online]. [cit. 2023-03-18].

Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4278050

Seznam použitých právních aktů

BVerfGE 7, 377 – Apotheken-Urteil

BVerfGE 33, 303 – numerus clausus I

BVerfGE 125, 175 - 260

Goldberg v. Kelly. *Justitia* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z:

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/397/254>

Instrument of Government (Švédsko)

The Constitution of the United States VILE, John R. a Joseph Francis MENEZ. *Essential Supreme Court decisions: summaries of leading cases in U.S. constitutional law*. 15th ed. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, c2010